

Pidžinizácia jazyka Rusov a Ukrajincov v Izraeli

Adriana Amir, Filozofická fakulta PU, adriana.amir@gmail.com

Kľúčové slová: pidžinizácia, ruština, hebrejčina, Izrael, bezekvivalentná lexika

Key words: pidginization, Russian, Hebrew, Israel, nonequivalent vocabulary

Predtým, než prejdeme k prehľadu niektorých zaujímavých lingvistických otázok, týkajúcich sa vplyvu hebrejčiny na ruštinu v imigrantskom prostredí štátu Izrael, považujeme za príhodné priblížiť niekoľko faktov z histórie.

Ruskí a ukrajinskí židia prichádzali do Izraela už od konca 19. storočia. Kvôli pogromom a sionistickým aj socialistickým ideálom. Po vzniku štátu Izrael v roku 1948 prisťahovalecká vlna z krajín Sovietskeho zväzu utíchla. Po šesťdňovej vojne v roku 1967, keď sa Sovietsky zväz postavil na stranu arabských štátov a prerušil s Izraelom diplomatické vzťahy, bolo vysťahovanie veľmi komplikované. Predstavitelia sovietskej moci sa všeobecne bránili vysťahovalectvu. Poškodzovalo to imidž krajiny vo vojne ideológií a pripravovalo štát o elitu, ktorá sa o vysťahovalectvo najviac zaujímala. Zmeny nastali až po nástupe Michaila Gorbačova na čelo štátu. Perestrojka uvoľnila pravidlá pre vysťahovalectvo a po rozpade Sovietskeho zväzu v krátkom čase emigrovalo do Izraela vyše dvoch miliónov ľudí, čo je v šesťmiliónovom Izraeli obrovské číslo.

Štatút elity

Ruská židovská inteligencia, ktorá prišla v počiatočnom období emigrácie je ešte aj dnes považovaná za najvzdelanejšiu a „najkvalitnejšiu“ emigráciu. Táto prisťahovalecká vlna priniesla Izraelu tisíce lekárov, zdravotných sestier, inžinierov, učiteľov a umelcov¹, ale súčasne zapríčinila aj nárast konzumácie vodky o 50 percent či posilnenie obchodu s bielym mäsom. Zároveň sa rozrástol počet kliník, ktoré dospelým ruským mužom robili obriezku.

Dôvody

Mnohí „Rusi“² sa však so židovstvom napriek snahám Izraela celkom nezžili. Aj keď je ich v Izraeli veľa, stále sú menšinou. Ako občania bývalej mocnosti to ťažko nesú, preto sa ešte viac primkávajú k sebe. Len málokto z Rusov považuje Izrael za svoj skutočný domov. Po príchode do Izraela ich umiestňovali do spoločných dočasných ubytovacích priestorov, čím vytvorili nové getá. To isté platí aj pre jazyk a miestnu kultúru. Funguje ťažká nostalgia za všetkým sovietskym. Preto sa tu skvele darí estrádam so zabávačmi z Ruska, na ruskom televíznom kanáli bežia sovietske seriály aj vojnové filmy. Rusi pozerajú výhradne ruské spravodajstvo, majú vlastné noviny. Z ruských „magazínov“ sa šíri vôňa klobás, údenáčov a kyslej kapusty. Ak si kupujúci v obchode kladie do košíka chlieb a vodku, hneď viete, že je to Rus. Aj módu si Rusi doniesli svoju. Šatové zástery a papuče si na ulicu dovoľia obliecť len ruské „bábušky“. Hlasy, ktoré sú negatívne naladené voči prisťahovalcom, hovoria o nerešpektovaní náboženstva, či miestnych zvyklostí. „Ruské“ emigrantské komunity komunikujú v rodinách a medzi sebou výlučne v ruskom jazyku, aj keď každý z nich prešiel kurzom hebrejčiny, kde sa viac-menej uistil, že počet Rusov je taký vysoký, že dokonalé ovládanie hebrejčiny nie je potrebné.³ Vytvárajú si vlastný paralelný svet, v ktorom pestujú ruskú kultúru. Deti vychovávajú prioritne ako Rusov, nezvykajú si na izraelské spôsoby, nevedia sa včleniť do spoločnosti. Ich prvým jazykom je ruština, hebrejsky komunikujú iba keď musia, teda v kontakte s „Nerusmi“. Stali sa významnou jazykovou menšinou, neprejdete ani sto metrov, aby ste sa nestretli s nápisom v azbuke. Voľakedy sa

niektoré televízne programy vysielali s arabskými titulkami, dnes sa vysielajú v prvom rade s ruskými. V tejto súvislosti je známy vtip: Ktorý je druhý úradný jazyk v Izraeli? Predsa hebrejčina, prvý je ruština. Kvôli tejto neochote integrovať sa, mnohým Izraelčanom ležia Rusi takpovediac v žalúdku.⁴

Jazykom tejto mnohopočetnej, multikultúrnej menšiny, príslušníkov etník bývalého sovietskeho bloku je, ako sme to už niekoľkokrát zdôraznili, ruština. Vplyv hebrejčiny je však neodvratný, napriek dogmatickým snahám väčšiny komunikujúcich zachovávať ruštinu za každých okolností. Avšak je to práve sféra lingvokulturém, bezekvivalentnej lexiky, kde nejestvuje možnosť adekvátneho komunikačného transformovania, kde sú účastníci komunikácie nútení použiť hebrejské výrazy. Deje sa to s príslovečnou ruskou tvrdohlavosťou a neústupčivosťou, keď sa podľa gramatických pravidiel ruštiny skloňujú hebrejské výrazy. Keďže na základe dostupných materiálov predpokladáme, že naznačená problematika ešte v slovenskom prostredí spracovaná nebola, rozhodli sme sa analýze a komparácii dať pracovný názov „pidžinizácia ruského jazyka“.

Pidžin je súhrnný názov pre dorozumievacie jazyky, ktorých slovná zásoba a gramatika sú založené aspoň na dvoch (niekedy i viacerých) jazykoch. V našom prípade sa tým rozumie hybridný jazyk, ktorý má gramatickú stavbu jedného jazyka - ruského a slovnú zásobu hlavne z oblasti bezekvivalentnej lexiky zväčša z druhého jazyka – t. j. z hebrejského. Kombinácie pidžinizovania ruského jazyka s ostatnými slovanskými jazykmi dostali pomenovanie „suržyk“⁵ – t. j. zmiešaný jazyk, ktorého gramatika a výslovnosť sú prevažne ukrajinské, ale v lexike prevažuje ruština; „trasjanka“- zmes ruštiny a bieloruštiny; „russenorsk“- zmes ruštiny a nórčiny. Ako materský jazyk sa pidžin jazyk môže vyvinúť kreolizáciou. V spomenutej situácii nejde o jazyk pidžin v plnom význame slova, skôr je to „pidžinizácia“ ruského jazyka, ktorý kombinuje prvky ruštiny a hebrejčiny. Konkrétne pomenovanie pre tento pidžinizovaný jazyk zatiaľ neexistuje.

Inšpirovaní klasifikáciou reálií podľa bulharských vedcov Vlachova a Florina (1980, s. 51), sme sa rozhodli nasledovať ich triedenie. Reálie uvádzame v niekoľkých kategóriách, ktoré sme doplnili o špecifické podkategórie vytvorené *ad hoc*.

Tabuľka 1

Sviatky	Jedlá a nápoje	Etnická príslušnosť	Inštitúcie	Expresívne výrazy
Roš-Hašana	kus-kus	ole-chadaš	misrad-hapnim	mamaš
Jom-Kipur	kcicot	olim-chadašim	misrad	yalla
Sukot	chumus	aškenazi	misradim	yofi
Šavuot	tchina	sefardi	ulpan	bemet
Simchat-Tora	pita	gój		ejze kef
Lag ba Omer	chalva	gója		beseder
Chanuka	maca, macot	cabar		nu
Purim	kašer le pesach			stam
Tubi-Švat	etrog			ribonot šel olam
Pesach	charoset			
Šabat	nana			
Hazkarat- Nešamot	limo-nana			
	chala			
	afikoman			

Tabuľka 2

Verejný život-sakrálny	Verejný život-sekulárny	Peňažné jednotky	Pozdravy
charidim	kibuc	šekel	šalom
sanhedrin	mošav	škelim	chag-sameach
chevra kadiša	šoa	agorot	
mohel	kneset		
tóra	milujim		
talmud	chatuna		
mišna gemara	ketuba		
halacha	chupa		
midraš	mesiba		
brit-mila	alija		
bar-micva	mivca		
bat-micva	machsán		
megila	kaf-kafim		
kipa	sevivon		
ješiva	cadik		
rabanut	ivrit		
mikve	hora		
kóšer	micva		
kašrut			
šófar			
chanukija			
menora			
kotel (maaravi)			
cicit			

Pomenovanie sviatkov aj v iných jazykoch zväčša nepodlieha transformácii, preto je pochopiteľné, že aj v tomto prípade si slová zachovávajú hebrejský základ, avšak nová flexia sa uplatňuje. Napr. „Na prazdniku *Simchat Tore* my boli na Mervom more...“, „Na *Roš Hašana* potrebné zaslať susidam podarunkovú korzyňu“. Lexika označujúca židovské sviatky je o to špecifickejšou, že označuje náboženskú tradíciu diametrálne odlišnú od tradície slovanskej, resp. európskej a to napriek tomu, že kresťanstvo ako také vychádza práve zo Starého zákona, ktorý vyznávajú aj židia. Napriek týmto faktom sme sa však stretli aj s prekladom hoci len zriedka. Napr. Roš Hašana - Nový Rok- Nový God. Nateraz nie je našim cieľom analýza a exemplifikácia jednotlivých sviatkov, v príspevku ide len o ich stručný prehľad.

Kategória jedál a nápojov so sviatkami úzko súvisí. Židia dbajú na rituálny spôsob prípravy jedál, líšiaci sa navzájom v závislosti od prebiehajúcich sviatkov. Napr. termín *kašer le pesach* (rituálne čisté na Pesach) označuje prípravu jedla, keď je múka vylúčená z tejto prípravy. Napr. názvy *charoset* (sladká ovocno-orechová nátierka), *etrog* (citrus), *afikoman* (kúsok macesu), *maca*, pl. *macot* (aj u nás známy macesový chlieb) prioritne pomenúvajú jedlá, späté s jednotlivými sviatkami. Ale napr. *kicicot* (mäsové guľky), *chumus* (cicerová nátierka), *tchina* (sezamová nátierka, u nás *tahini*), *chala* (jemné pečivo typu vianočky), *pita*, pl. *pitot* (pôvodne arabský chlieb, hoci o jeho pôvode by nebolo vhodné s Izraelčanmi polemizovať), *nana* (mäta), *limo-nana* (mätovo - limetkový nápoj).

Pomerne zaujímavú skupinu tvoria slová slúžiace na pomenovanie pôvodu Židov, ktorí v Izraeli žijú v súčasnosti: pomenovania *sefardim* (sefardskí Židia, *aškenazim* (aškenázski Židia⁶) sú odvodené od oblastí, z ktorých pochádzajú. Na druhej strane si samotní Izraelčania vytvorili termín pre občanov, ktorí sa v Izraeli už narodili: to sú *cabari*. Príklad z komunikácie: „Moja doňka rodyas' vže *cabarkou*“. *Gój, gója*, je zas výraz odlišujúci žida od nežida, teda príslušníka nejakého iného náboženstva, resp. ateistu. Kvôli ilustrácii môžeme uviesť: „S etoju ne budeš ženitsja, ona *gója*“. Na označenie prisťahovalectva a migrácie do „Zeme zaslúbenej“ existuje aj zvláštny termín *alija*⁷, ktorý pretrváva aj v jazyku pôvodných Rusov, napr.: „Naša *alija* prochodila lahko“. S touto oblasťou je úzko späté aj pomenovanie účastníkov procesu, t. j. *ole chadaš*, pl. *olim chadašim* – noví navrátilci. „My je *olim chadašim* tut v Izraili“. Názvy inštitúcií, ako ministerstvo vnútra – *misrad hapnim*, úrady – *misradim*, nepodliehajú translačnému procesu, pravdepodobne kvôli príznačnosti charakteru problematiky, ktorou sa zaoberajú⁸. *Ulpan*, pl. *ulpanim* je inštitúcia (škola), ktorá v prostredí Izraela sprostredkúva nielen intenzívnu výučbu hebrejčiny, ale oboznamuje aj so základmi izraelskej kultúry, histórie a geografie.⁹ Vďaka rôznosti a širokému záberu tento termín nemá rovnocenného pendanta v slovanských jazykoch a preto sa transliteruje: „Učoba v *ulpane* prochodit četyre raza v nedelju“.

Expresívne výrazy sa stali svojráznym typom slangu naprieč všetkými vekovými kategóriami, ich častý výskyt v imigrantskom prostredí môžeme odôvodniť ich fonetickou príťažlivosťou či explicitnosťou. Ide o výrazy, ktorým by sa dal nájsť „proťajšok“ v jazykovom prostredí slovanských jazykov, napr. *mamaš* (iste, dokonca), *yalla* (poďme, do toho), *yofi* (pekne, výborne), *bemet* (naozaj), *ejze kef* (aká radosť, paráda), *beseder* (dobro), *nu* (no), *stam* (zo žartu, žartujem), *ribonot šel olam* (pane sveta, bože!) „*Nu beseder*, togda my pryjd'om do vas, kogda vy ne chočete idti v teatr“; „*Yalla*, pajd'om!“; „Ja pozavčora byla na rabote, *bemet*, chotite verte, chotite net“; *Ribonot šel olam*, skil'ka raziv treba povtorjaty tobi?!

Lexika z oblasti verejného života – sakrálneho a náboženského, podobne ako už spomínaná lexika náboženských sviatkov, patrí k výrazným mediátorom kultúry. Názvy jednotlivých židovských náboženských zákonov, pravidiel a výkladov (*tóra*, *talmud*, *halacha*, *mišna*, *midraš*) analyzovať nebudeme, nakoľko patričným ekvivalentom v jazyku pertraktovaných komunikantov nedisponujú. Výrazy *brit-mila*, *bar-micva*, *bat micva*, v podstate označujúci spolupatričnosť k židovskému národu a tomu zodpovedajúcej slávnosti potvrdzujú, že ide o bezekvivalentnú lexiku predstavenú v pôvodnej forme v jazyku, o ktorom pojednávame (ruskom a ukrajinskom). Patria k nim ďalšie slová – *charidim* (ortodoxne nábožensky veriaci), *sanhedrin* (židovský súd), *mohel* (vykonávateľ obriezky), *chevra kadiša* (židovské pohrebné bratstvo), *kipa* (pokrývka hlavy u veriacich Židov), *ješiva* (náboženská škola), *rabanut* (rabínsky úrad), *mikve* (rituálny kúpeľ), *kóšer* (strava pripravovaná podľa rituálnych predpisov), *kašrut* (systém pravidiel kóšer stravovania), *chanukija* (deväťramenný svietnik používaný na sviatok Chanuka), *menora* (sedemramenný svietnik, resp. akýkoľvek svietnik používaný v judaizme), *kotel* (*maaravi*) (Múr nárekov – „stena plača“), *cicit* (modlitebné šnúrký), *talit* (modlitebný šál), *šófar* (roh, na ktorý sa trúbi na Nový rok). Uvedené termíny by bolo možné popisným spôsobom transferovať do ruského jazyka, avšak pre imigrantov zostáva populárnejšou transliterácia.

Občiansky, resp. civilný verejný život, ako sme pracovne túto kategóriu nazvali, obsahuje výrazy, ktorých primeraný náprotivok by sa pri troche snahy dokázal nájsť v párovom jazyku – ruštine, resp. ukrajinčine. *Mošav* (dedina), *šoa* (holokaust), *milujim* (manévra – vojenská služba), *chatuna* (svadba), *ketuba* (svadobná zmluva), *chupa* (svadobný baldachýn), *mesiba* (oslava, párty), *alija* (prisťahovalectvo), *micva* (povinnosť), *machsan* (sklad), *kaf-kafim* (letná obuv – „šlapky“), *cadik* (spravodlivý, cnostný, svätý muž), *sevivon* (detská hračka-vlčík, „dreidl“), *ivrit* (hebrejčina), *hora* (kruhový tanec), *mivca* (zl'ava). Ako

ilustrácia môžu poslužiť príklady: „Moja sestra živet v *mošave*“, a vtoraja v *kibuce*“; „Eto *micva* pojti na *milujim*“. „*Machsán* uberu segodnja“ ; „Iz *sevivonam* my igralis' celyj večer“ ; „Eto napisano na *ivrite*..“ ; „Na jeho *chatune* my tancevaly *horu*“; „Cholodiľnyk my kupili v *mivce*“. Termíny pomenúvajúce peňažné jednotky sa prispôsobujú flexiou napodobňujúcou ruský jazyk: „Skoľko *agorotov* ješčo nado?“

A napokon pozornosť venujeme skupine pozdravov, ktorá sa pomerne rýchlo etablovala v ruskom jazyku imigrantov. Nateraz ju tvoria výrazy *šalom* (pokoj - mier vám, vo význame dobrý deň), *chag sameach* (veselé sviatky): „*Chag sameach* Vam i vsij Vašij simji“.

Záver

Priáním veselých sviatkov sme dospeli k záveru štúdie, ktorej cieľom bolo poukázať na niekoľko osobitostí ruského „pidžin jazyka“ na Blízkom východe. Krivdili by sme mu, ak by sme tento jazyk považovali v negatívnom zmysle za rôznorodý a ťažko definovateľný „substrát“. Niektorí lingvisti (H. Ekkehard Wolf) odmietajú považovať pidžin za nedokonalý jazyk. Naopak, dokazujú, že mnohé pidžiny používajú navzájom podobné jazykové nástroje a ich "nedokonalosť" zodpovedá ich funkcii.

Pidžinizované jazyky existujú určité obdobie. Akonáhle pominú determinujúce aspekty, pidžin vymizne. Nakoľko bude uvedená tendencia pravdivou a reálne akceptovateľnou a kedy k nej v prostredí Izraela dôjde, sa nedá predvídať. Isté však je, že každá nasledujúca generácia prisťahovalcov podlieha asimilácii o trochu viac, než predošlá. Na základe pozorovania prirodzených psychologických (snaha podobať sa a splývať s väčšinou v prípade mladších ročníkov) a sociálnych faktorov (včlenenie sa do väčšinovej komunity kvôli výhodám z toho plynúcich), ktoré temporálne pôsobia v každej spoločnosti, môžeme anticipovať vývin recipročného pôsobenia ruského a hebrejského jazyka v prostredí, kde je dominujúcou kultúrou izraelská kultúra. Domnievame sa, že hlavne vďaka špecifickej a diferencovanej kultúre, ktorá sa prezentuje cez jazyk, „zvíťazí“ práve izraelská, spolu s hebrejským jazykom, ktorý ju najvýstižnejšie a bez šumov reflektuje. Lingvokulturémy ako jednota jazykového a mimojazykového v slove, nesú v sebe zakódovanú informáciu nielen po stránke obsahovej, ale sú akousi „pamäťou národa“, tradíciou, čímisi „nehmatateľným“ a „konšpirantsky“ zrozumiteľným len pre tých, ktorí nimi „žijú“. Preto sa môžu prekladať z lingvistickej stránky vcelku adekvátne, ale patričnú príchuť v inom než hebrejskom jazyku, nikdy nedosiahnu. Možno práve to je dôvodom, prečo reálie odolávajú a nepodliehajú translatologickým pokusom. V podstate zostávajú nepreloženými z hebrejčiny do slovanských jazykov prinajmenšom po dve dekády *ex post* po prisťahovaleckých vlnách.

Poznámky

¹ Presnejšie určenie aktuálneho stavu prisťahovalcov a ich pôsobenie v jednotlivých sférach je kvôli ich „prílivovým a odlivovým vlnám“ značne sťažené.

² Pod pojmom „Rusi“ v tomto prípade sa nerozumejú len ruskí Židia, ale izraelskí starousadlíci medzi nich s obľubou zaraďujú všetkých prisťahovalcov z bývalého sovietskeho bloku. Aj Slovákov. Darma budete vysvetľovať, že nie ste Rus, že ste dokonca neboli súčasťou Sovietskeho zväzu, a že hovoríte iným jazykom - pre starousadlíkov máte ruský prízvuk, takže ste „Rus“, detaily nie sú podstatné.

³ V každej izraelskej verejnej alebo súkromnej inštitúcii (úradu, pošty, banky, školy, armáda, nemocnice a pod.), pracuje prinajmenšom jeden zamestnanec (niekedy ich je viacej), ktorý je hneď a bez okolkov ochotný prerokovať vašu záležitosť v ruskom jazyku, čo sa deje za istého oprávneného pocitu protežovania práve „ruskogovorjaščich“ (termín prof. Sipka) obyvateľov.

⁴ Faktom zostáva, že prisťahovalci dostali od štátu rôznorodú pomoc, úľavy a aj štedrú finančnú podporu, o ktorej sa starousadlíkom nemôže ani len snívať. Ak vezmeme do úvahy, že po dvoch rokoch intenzívnej podpory určenej na adaptáciu sa takto zvýhodňovaný prisťahovalec (hebrejsky „ole chadaš“ - nový navrátiliec) zbalí, predá nadobudnutý majetok a vráti sa do Ruska, resp. pokračuje ďalej „na západ“, je tento hnev zo strany rodených Izraelčanov pochopiteľný.

⁵ Suržyk: *суржук*, pôvodný význam je múka, či pečivo zo zmesi rôznych druhov obilia

⁶ Aškenázski Židia alebo Aškenázi (hebr. אשכנזים, *aškenazim*) sú Židia pochádzajúci zo stredovekých židovských komunít v oblasti Porýnia. Označenie Aškenázi vzniklo z hebrejského výrazu pre Nemecko — Aškenaz (אשכנז). Títo sa v 10. – 19. storočí rozšírili prevažne na východ a zakladali komunity v Nemecku, Poľsku, Rusku, v strednej a východnej Európe a pod. (Johnson, P.: Dejiny židovského národa)

⁷ Alija (hebr. עלייה, doslova "cesta nahor", "výstup") je židovská migrácia do Palestíny a neskôr do Izraela

⁸ Do kompetencie *misrad hapnim* - inštitúcií ministerstva vnútra patria aj oddelenia zaoberajúce sa imigrantskými záležitosťami

⁹ Primárnym cieľom *ulpanov* (hebr. אולפן, pl. *ulpanim* - אולפנים) je čo najrýchlejšia integrácia imigrantov do sociálneho, kultúrneho a ekonomického života v novej krajine, nie je len prostým pomenovaním kurzov hebrejčiny.

Literatúra

ČERNÝ, J. : Dějiny lingvistiky. Praha. Votobia, 1996

JOHNSON, P. : Dějiny židovského národa. Praha. Rozmluvy 2007

VLACHOV, S. - FLORIN, S.: Neperevodimoje v perevode. Moskva : Meždunarodnyje otnošenija 1980

ZIMA, P. :Světém jazyků. Praha. Albatros, 1989

www. wikipedia. org

Abstract

The article "Russians and Ukrainians Languages Pidginization in Israel" discusses the specifics of Russian language in the environment of immigrants from Russia to Israel. It analyses the nature of their expression stating, declaration in different spheres of life - civil and religious. In this sense each linguistic phenomenon, linguistic unit represents own culture of immigrants, characteristics of their nation, which differs from other ethnic groups. These irreproducible properties are often presented as nonequivalent vocabulary in the language. Few of these "linguacultural lexical units" will be interpreted in this article.